

مکانیسم تغییرات اقلیمی و تحولات

پلیو-کواترنر در آذربایجان

دکتر عبادالله قنبری

گروه جغرافیای طبیعی، دانشگاه تبریز

چکیده

داده‌های زمین شناسی، بیواستراتیگرافی و پالئوکلیما مکانیسم تغییرات اقلیمی و تحولات پلیو-کواترنر را در آذربایجان به شرح زیر معلوم می‌دارد:

از نئوژن تا اواسط کواترنر سه مرحله مهم کوهزائی در این ناحیه و مناطق همجوار اتفاق افتاده است:

۱- مرحله پیشین از میوسن بالائی یا استیرین^۱، در این مرحله رشته کوههای کم ارتفاع، ژئو-سنکلینال‌های مهم آذربایجان، قفقاز، بزرگ ناودیس‌های دریای سیاه و خزر که بیش از میوسن با یکدیگر ارتباط داشته‌اند (گراسیموف، ۱۹۷۶) به وجود آمده است.

۲- مرحله نکتونیک سارماسین^۳ - جنبش‌های نئوتکتونیک والاشین^۲ یا اولین مرحله فعالیت‌های زمین ساختی کواترنر.

بطور کلی پس از میوسن، رژیم پلیو-کواترنر با گسترش شدید چاله‌های کولابی همراه بوده است و بیشتر این چاله‌ها در حوضه‌های دریاچه‌ای میوسن تشکیل یافته‌اند که با تراکم و ترسیب عظیم نمک همراه می‌باشند و چاله ارومیه بازمانده یکی از حوضه‌های رسوبی میوسن است.

جنبش‌های نئوتکتونیک در این منطقه هم به صورت عرضی^۳ و هم به صورت طولی^۴ عمل می‌کرده که موجب از هم پاشیدگی و شکسته شدن نواحی بالا آمده با محورهای ژئوسینکلینالی گردیده و سبب شکاف و بازشدگی قسمت‌های طویل و گنبدی شکل را شده است.

پس از فعالیت‌های کوهزائی آشکوب سارماسین و بالا آمدگی رشته کوههای بزرگ قفقاز، آذربایجان، طالش، جدا شدن دریای سیاه از دریای خزر در اغلب نواحی آذربایجان بویژه: جلگه تبریز، دشت مغان، چاله‌های خوی، سرنند و مناطق همجوار یک رژیم اقلیم ملایم و نیمه خشک با پوشش نباتی از نوع استپی و ساوانی به وجود می‌آید (Tesereteli, D. V., 1966)

در اثر حرکات کوهزائی از وسعت دریا کاسته شده و در نتیجه بسط و گسترش اقلیم نیمه مرطوب استوائی محدود گردیده و بالاخره توسعه پوشش گیاهی تا اواخر پلیوسن متوقف شده است.

برای نخستین بار پس از آشکوب پونسین، نرم تنان دریاچه‌ای و قاره‌ای گسترش می‌یابند. این نرم - تنان توسط اولین رودخانه‌ها که نخستین شبکه‌های آبی قاره‌ای را در سراسر آذربایجان تشکیل می‌دادند بطرف دریاچه‌ها و نواحی دلتائی حمل شده‌اند. آثارچنین نرم تنانی در رسوبات ماسه‌ای و آهک‌های سیلیس دار مشاهده می‌شود (قنبری، ۱۹۸۳).

بالاخره در اواخر کواترنر به علت تغییرات شدید اقلیمی از وسعت دریاچه‌ها در اثر متراکم و انباشته شدن مواد رسوبی شدیداً کاسته شده است و جریانهای شبکه آبی به صورتی در آمده‌اند که امروزه در منطقه جریان دارند.